

Marcel Proust

Marcel Proust

Prizoniera

Plecarea Albertinei

În căutarea timpului pierdut V

Traducere din limba franceză,
prefață, note și comentarii de
Irina Mavrodin

EDITURA
ART

CUPRINS

PRIZONIERA	5
PLECAREA ALBERTINEI	377
CAPITOLUL ÎNTÂI – Suferința și uitarea	381
CAPITOLUL DOI – Domnișoara de Forcheville	505
CAPITOLUL TREI – Ședere la Veneția	564
CAPITOLUL PATRU – O nouă față a lui Saint-Loup	597

Încă¹ de dimineață, cu fața întoarsă spre perete și înainte de a fi văzut, deasupra marilor perdele de la fereastră, ce nuanță avea dâra de lumină, știam ce fel de vreme e. Îmi spusese primele zgomote ale străzii, după cum ajungeau până la mine înăbușite și deviate de umezeală sau vibrând ca niște săgeți în văzduhul răsunător și gol al unei dimineți spațioase, glaciale și pure; de îndată ce auzeam huruitul primului tramvai, înțelegeam dacă stătuse zgribulită în ploaie sau pornea spre zarea aurie. Și poate că aceste zgomote fuseseră ele însele precedate de vreo emanație mai rapidă și mai pătrunzătoare care, strecurându-se în somnul meu, răspândea aici o tristețe vestitoare de zăpadă, sau îl silea să intoneze pe un anume mărunț personaj interminant atât de numeroase cânturi întru gloria soarelui încât

¹ Urmăm și în acest volum, în toate privințele – text, dispunere în părți, alineate, punctuația prin care sunt marcate diferitele niveluri și instanțe ale dialogului etc. – ediția publicată sub conducerea lui Jean-Yves Tadié, Paris, Gallimard, „Bibliothèque de la Pléiade“, vol. III, 1988 (colaboratori: Antoine Compagnon și Pierre-Edmond Robert). Această ediție continuă să fie și sursa noastră de informație cea mai importantă pentru notele ce urmează. Ediția originală a *Prizonierei* a apărut la Éditions de La Nouvelle Revue française în noiembrie 1923, la un an după moartea lui Marcel Proust. Este alcătuită din două volume, cu o notă a editorilor: „Textul dactilografiat al cărții de față, care constituie volumul al VI-lea al ciclului *În căutarea timpului pierdut*, ne-a fost înmănat de Marcel Proust cu puțin timp înaintea morții sale. Boala neîngăduindu-i să corecteze pe deplin acest text, o revizuire foarte atentă a manuscrisului a fost întreprinsă după moartea sa de doctorul Robert Proust și de Jacques Rivière. Publicăm astăzi rezultatul acestei munci, nădăjduind că nu au mai rămas decât puține imperfecțiuni“.

De fapt, ce doi nu s-au mulțumit să corecteze textul, ci au intervenit în construcția lui, încercând să-l readucă la structura unui roman de tip balzacian, cu cronologie unilineară. Ediția Tadié restabilește – pe cât e cu putință – autenticitatea textului proustian păstrându-i și imperfecțiunile – de exemplu numeroasele repetiții – când acestea îi aparțineau lui Proust. Nici munca traducătorului nu trebuie – după părerea noastră – să „corecteze“ asemenea imperfecțiuni; optând pentru „perfecționarea“ textului proustian, ar cădea în cea mai gravă dintre erori.

acestea ajungeau în cele din urmă să-mi provoace, eu fiind încă ador-mit și începând să surâd, cu pleoapele închise, dar care se pregăteau să se lase orbite de lumină, o amețitoare trezire muzicală. În timpul acestei perioade am perceput viața exterioară mai ales din camera mea. Știi că Bloch a povestit că, atunci când venea să mă vadă seara, auzea murmurul unei conversații; cum mama era la Combray și nu găsea niciodată vreo altă persoană în afară de mine în camera mea, ajunsese la concluzia că vorbeam de unul singur. Când, mult mai târziu, află că Albertine locuia atunci cu mine, înțelegând că o ascunse-m de toată lumea, declară că vedea în sfârșit motivul pentru care, în acea perioadă a vieții mele, nu voiam niciodată să ies din casă. Se înșelă. Era de altfel ușor de scuzat, căci realitatea, chiar dacă este necesară, nu este cu totul previzibilă, cei care află despre viața altuia vreun detaliu exact trăgând pe dată concluzii inexacte și văzând în faptul recent descoperit de ei explicația unor lucruri care nu au niciun fel de legătură cu acesta.

Când mă gândesc acum că prietena mea venise, la întoarcerea noastră de la Balbec, să locuiască la Paris sub același acoperiș cu mine, că renunțase la gândul de a face o croazieră, că își avea camera la douăzeci de pași de camera mea, la capătul coridorului, în cabinetul cu tapiserii al tatălui meu, și că în fiecare seară, foarte târziu, înainte de a mă părăsi, își strecura limba în gura mea asemenea pâinii zilnice, asemenea unui aliment hrănitor și având caracterul aproape sacru al oricărei cărnii căreia suferințele pe care le-am îndurat din cauza ei ajunseseră să-i confere un fel de blândețe morală, ceea ce evoc pe dată prin comparație nu este noaptea pe care căpitanul de Borodino² mi-a îngăduit să o petrec la regiment, acordându-mi o favoare care de fapt nu vindeca decât un rău efemer, ci noaptea în care tata a trimis-o pe mama să doarmă în micul pat ce se afla lângă patul meu. În asemenea măsură viața, dacă trebuie încă o dată să ne izbăvească de o suferință care părea inevitabilă, o face în condiții diferite, atât de opuse uneori încât este aproape un sacrilegiu să constăți identitatea grației acordate!

Când Albertine știa de la Françoise că, în noaptea camerei mele cu perdelele încă trase, eu nu dormeam, ea nu șovăia să facă puțin zgomot în timp ce se îmbăia în cabinetul ei de toaletă. Atunci, adeseori, în

² Era superiorul lui Robert de Saint-Loup la Doncières (cf. *Guermentes I*).

loc să aștept o oră mai târzie, mă duceam într-o sală de baie învecinată cu a sa și care era foarte plăcută. Odinioară, un director de teatru cheltuia sute de mii de franci pentru a împodobi cu smaralde adevărate tronul pe care diva își juca rolul de împărăteasă. Baletele rusești³ ne-au învățat că simplele jocuri de lumină revarsă, dacă sunt îndreptate acolo unde trebuie, giuvaeruri la fel de somptuoase și de variate. Acest decor mai imaterial nu este totuși atât de grațios ca acela prin care la ora opt dimineața soarele îl înlocuiește pe cel pe care aveam obiceiul să-l vedem aici când nu ne ridicam din pat decât la ora prânzului. Ferestrele celor două săli de baie ale noastre nu erau transparente, ci acoperite cu un fel de chiciură artificială și demodată, pentru ca să nu putem fi văzuți de afară. Soarele îngălbenea dintr-odată această muselină de sticlă, o aurea și, descoperind încetîșor în mine un tânăr bărbat mai vechi pe care multă vreme îl ascunsese obișnuința, mă îmbăta cu amintiri, ca și cum aș fi fost în mijlocul naturii, în fața unor frunzișuri aurii din care nu lipsea nici chiar prezența unei păsări. Căci o auzeam pe Albertine fluierând întruna:

*Durerile-s femeii nebune,
Și cine le ascultă e mai nebun ca ele⁴.*

O iubeam prea mult ca să nu surâd cu veselie de prostul ei gust muzical. Acest cântec o fermecase vara trecută pe doamna Bontemps, care auzi spunându-se curând că era o ineptie, astfel încât în loc să-i ceară Albertinei să-l cânte când avea invitați, ea îl înlocui prin:

Un cânt de-adio iese din tulburi izvoare⁵,

care deveni la rându-i „un vechi refren de Massenet cu care micuța ne împuie urechile“.

Un nor trecea, acoperea soarele, iar eu vedeam cum se stinge și intră iar într-un fel de ceață pudica și înfrunzita perdea de sticlă.

³ Debutul parizian al Baletelor rusești a avut loc la 18 mai 1909, la teatrul Châtelet. Proust a asistat la prima reprezentație (4 iunie 1910) a *Șeherezadei*. A fost un mare admirator al spectacolelor date de această trupă faimoasă de balet și, cu începere din 1911, este prieten cu Nijinski și Bakst.

⁴ Refren al cunoscutei romanțe *Cimpoiul* romanță pe versuri de H. Guérin și muzică de E. Durand (1830-1903).

⁵ Primul vers din *Gând de toamnă*, melodie de Jules Massenet (1842-1912), compozitor mult apreciat de Proust.

din pricina ei voi fi mai târziu mai puțin devotat soției mele, că îmi va semăna în suflet poate, pentru vremea când ea nu va mai fi, remușcarea de a o fi mâhnit căsătorindu-mă cu Albertine. Mama prefera să pară că aprobă o alegere despre care avea sentimentul că nu va putea să mă facă să o schimb. Dar toți cei care au văzut-o în acea perioadă mi-au spus că la durerea pe care o simțea pentru că își pierduse mama, se adăuga o expresie de perpetuă preocupare. Această concentrare, această discuție lăuntrică îi pricinuiau mamei o fierbințeală la tâmples și ea deschidea întruna ferestrele, ca să se răcorească. Dar nu izbutea să ia nicio hotărâre de teamă că mă va „influența“ într-un sens rău și că îmi va strica ceea ce ea credea că este fericirea mea. Nu putea nici chiar să se hotărască să mă împiedice să o țin la noi acasă provizoriu pe Albertine. Ea nu voia să se arate mai severă decât doamna Bontemps, pe care lucrul acesta o privea în primul rând și care nu-l găsea nepotrivit, ceea ce o surprindea foarte mult pe mama. În orice caz, ea regreta că fusese obligată să ne lase pe amândoi singuri, plecând tocmai în acel moment la Combray, unde urma poate să rămână (și, de fapt, chiar a rămas) multe luni, în timpul cărora mătușa mea a avut întruna nevoie de ea zi și noapte. Acolo, totul a devenit mai ușor pentru ea datorită bunătății, devotamentului lui Legrandin, care, nedând îndărăt în fața niciunei greutăți, și-a amânat săptămână după săptămână întoarcerea la Paris, fără să o cunoască prea bine pe mătușa mea, mai întâi doar pentru că fusese prietenă cu mama sa, apoi pentru că a simțit că bolnavei condamnate să nu se mai vindece îi plăceau îngrijirile lui și nu se mai putea lipsi de el. Snobismul este o boală gravă a sufletului, dar localizată și care nu-l strică pe de-a-ntregul. Eu, spre deosebire de mama, eram foarte fericit că a plecat la Combray, căci altminteri mă temeam (neputându-i spune Albertinei să o ascundă) că mama va descoperi prietenia ei pentru domnișoara Vinteuil. Aceasta ar fi fost pentru mama un obstacol absolut nu numai pentru o căsătorie, despre care ea îmi ceruse de altfel să nu-i vorbesc încă în mod definitiv prietenei mele, și care îmi era din ce în ce mai intolerabilă când mă gândeam la ea, dar chiar și pentru ca ea să-și petreacă un anume timp în casa noastră. Exceptând un motiv atât de grav și pe care ea nu-l cunoștea, mama, prin dublul efect al imitației înălțătoare și eliberatoare a bunicii, admiratoare a lui George Sand și pentru care virtutea consta în noblețea suflotească, și, pe de altă parte, al propriei mele influențe corupătoare, era acum indulgentă față de femeile cu o purtare față de care altădată s-ar fi arătat severă, sau chiar și astăzi

dacă ar fi fost dintre prietenele ei burgheze de la Paris sau din Combray, dar al căror suflet nobil eu îl laudam și cărora ea le ierta multe pentru că mă iubeau pe mine. În ciuda tuturor acestor lucruri și chiar în afara ideii unei purtări convenabile, cred că Albertine nu ar fi fost deloc pe placul mamei, care păstrase de la Combray, de la mătușa mea Léonie, de la toate rudele ei feminine, deprinderi de ordine despre care prietena mea nu avea nici cea mai elementară noțiune. Ea nu ar fi închis nicio ușă și, în schimb, nu s-ar fi codit să intre când o ușă era deschisă, asemenea unui câine sau unei pisici. Farmecul ei ușor incomod consta astfel în faptul de a fi în casă mai puțin ca o tânără fată cât ca un animal domestic care intră într-o încăpere, care iese din ea, care se găsește pretutindeni unde nu te aștepți și care venea – pentru mine era o odihnă profundă – să se arunce pe patul meu alături de mine, făcându-și acolo un culcuș din care nu se mai mișca, fără să mă stingherească cum ar fi făcut o ființă umană. Totuși, ea ajunsese să-mi respecte orele de somn, fără să mai încerce nu numai să intre în camera mea, dar și să mai facă zgomot înainte ca eu să fi sunat. Françoise îi impuse aceste reguli. Ea făcea parte dintre acei servitori de la Combray care cunoșteau valoarea stăpânului lor și știau că lucrul cel mai mic pe care-l pot face este să-i dea pe deplin ceea ce ei consideră că îi este datorat. Când un vizitator străin îi dădea Françoisei un bacșiș pe care să-l împartă cu fata de la bucătărie, donatorul nici nu apuca bine să-i întindă moneda că Françoise, cu o rapiditate, o discreție și o energie egale, îi și spusese fetei de la bucătărie cum să se poarte, iar aceasta venea să mulțumească nu cu jumătate de gură, ci deschis, cu voce tare, așa cum îi spusese Françoise că trebuie să facă. Preotul din Combray nu era un geniu, dar și el știa cum se cuvine să te porți. Sub îndrumarea sa, fiica unor veri protestanți ai doamnei Sazerat se convertise la catolicism și familia se purtase cu el cum nu se poate mai bine. Fu vorba de o căsătorie cu un nobil din Méséglise. Părinții tânărului îi scriseră, pentru a căpăta unele informații, o scrisoare destul de disprețuitoare și în care originea protestantă era privită de sus. Preotul din Combray răspunse pe un asemenea ton încât nobilul din Méséglise, înclinându-se și prosternându-se, scrisese o scrisoare cu totul diferită, prin care cerea ca pe cea mai prețioasă favoare să se însoare cu tânăra fată.

Françoise nu avu niciun merit în a face să-mi fie respectat somnul de către Albertine. Era îmbibată de tradiție. După o tăcere a ei, sau după răspunsul tăios pe care i-l dădu când Albertine o rugă să intre la